

**СВІТЛОЇ ПАМ'ЯТІ
ОРЕСТА ІЛЛЯРОВИЧА МАТКОВСЬКОГО**

23 березня 2023 року прикра звістка сколихнула геологічну спільноту України. У цей трагічний день, на 94-му році обірвалося життя видатного українського вченого і педагога, патріарха і класика української мінералогії, доктора геолого-мінералогічних наук, професора Ореста Ілляровича Матковського.

Відійшов у Вічність багаторічний завідувач кафедри мінералогії і декан геологічного факультету Львівського національного університету (ЛНУ) імені Івана Франка, заслужений професор ЛНУ імені Івана Франка, професор-консультант кафедри мінералогії, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, перший лауреат премії імені С. К. Лазаренка Національної академії наук (НАН)

України за видатні результати в галузі мінералогії, кристалографії і петрографії, академік Академії наук (АН) вищої школи України, віце-президент Українського мінералогічного товариства (УМТ) і керівник Львівського відділення УМТ, дійсний член і голова геологічної комісії Наукового товариства імені Шевченка (НТШ). Це далеко не вичерпний перелік сходинок творчого і життєвого зростання знаного науковця та педагога, який здобув заслужену повагу й авторитет серед наукової спільноти і геологів-практиків нашої держави та за її межами. За плідну наукову і науково-педагогічну працю його було удостоєно високих державних і відомчих звань, премій, нагород, та найціннішим життєвим дороговказом він вважав – нести студентській молоді не лише фахові знання, але й високу національну свідомість.

Народився Орест Матковський 17 листопада 1929 р. на Тернопільщині в с. Терпилівка нині Підволочиського району, де пройшли його дитинство і юність, а подальшу долю пов'язав з містом Лева, його людьми та традиціями. Тут він зустрів майбутню дружину – Ганну, також викладача, тут народилися його сини Юрко і Андрій та донька Наталка й онуки Орест та Анастасія, тут перегорнув і трагічні сторінки життя, передчасно провівши в останню путь обох синів, тут досягнув вершин життєвої і наукової мудрості в рідному для нього Франковому університеті, у якому виріс від студента (1948–1953) й аспіранта (1953–1956) до Заслуженого професора, завідувача кафедри мінералогії (1974–1999) і декана геологічного факультету (1980–1996), захистив кандидатську (1957) і докторську (1975) дисертації, став доцентом (1962) і професором (1977), віддав багато років інтелектуальній праці на професорсько-викладацьких посадах.

Науковий і творчий шлях Ореста Матковського розпочався з навчання в аспірантурі за керівництва ректора університету, тоді ще члена-кореспондента АН УРСР, професора Євгена Лазаренка і захисту кандидатської дисертації на тему «Мінералогія Осницького комплексу Вольни» (1957), яку рекомендували для демонстрації на міжнародній виставці кращих наукових праць молодих вчених у Брюсселі. Докторську дисертацію на тему «Мінералогія и условия образования древних эндогенных комплексов Мармарошского массива (Восточные Карпаты)» він захистив 1975 р. Вчене звання доцента йому присвоїли 1962 р., професора – 1977 р.

Багатогранна наукова діяльність професора Ореста Матковського охоплювала насамперед широке коло питань генетичної, регіональної, пошукової і прикладної мінералогії, типоморфізму мінералів родовищ корисних копалин України, головно п'єзокварцових камерних пегматитів і золотоносних конгломератів Українського щита та манганових і золото-поліметалевих родовищ та рудопроявів Українських Карпат. Він творчо розробляв важливі загальномінералогічні проблеми: основні поняття, стан і перспективи розвитку мінералогії, мінералогічна кристалографія і типоморфізм мінералів, класифікація і термінологія окремих груп мінералів, взаємозв'язок конституції та властивостей мінералів. Ученому належить розгляд таких важливих і досить дискусійних понять мінералогії як «акцесорний мінерал», «мінеральний вид» та «різновид» тощо. Оригінальністю відзначалися його підходи до кількісної оцінки термодинамічних параметрів окремих фацій метаморфізму поєднанням методів вивчення флюїдних включень у мінералах і різних мінералогічних термометрів і барометрів, а також до відтворення генетичних особливостей процесів мінералогенезу методами комп'ютерного моделювання. Захоплювався і творчістю видатних учених: В. Вернадського, М. Белова, Є. Лазаренка, О. Поваренних, В. Соболева, Д. Григор'єва, І. Шафрановського, галицького природодослідника І. Верхратського, як і аналізом історії розвитку мінералогії і кристалографії в Україні, геологічних наук, та особливо мінералогії, зокрема у Львівському університеті. Відзначимо його епохальні узагальнення з проблем золотоносності Українських Карпат, шляхів та перспектив розвитку мінералогічної кристалографії і регіонально-мінералогічних досліджень, мінералогічного районування України.

Науковий доробок професора Ореста Матковського становить понад 600 наукових праць (понад 20 монографій, 3 підручники, 2 навчальні посібники, 4 курси лекцій, 2 словники, 3 довідково-інформаційні і 2 літературно-публіцистичні видання, сотні статей, рецензії, нариси з історії науки) та 16 наукових і науково-виробничих звітів. Головно, серед них: «Акцесорные минералы гранитоидов осницкого комплекса Волыни» (1956; 1958 – переклад японською мовою), «Мінералогія вивержених комплексів Західної Волині» (Є. К. Лазаренко, О. І. Матковський, О. М. Винар, В. П. Шашкіна, Г. М. Гнатів, 1960), «Мінералогія і генезис камерних пегматитів Волині» (Є. К. Лазаренко, В. І. Павлишин, В. Т. Латыш, Ю. Г. Сорокин, 1973) як співавтор розділу «Мінералогическая характеристика», «Мінералогія і петрографія Чивчинських гор (Українські Карпати)» (1971), «Геологія і корисні копалини Українських Карпат» (М. П. Габінет, Я. О. Кульчицький, О. І. Матковський, А. А. Ясинська) у 2-х частинах (1976; 1977), «Типоморфізм мінералів поліметалічних і ртутних месторождений Закарпаття» (Б. В. Заціха, В. Н. Квасниці, С. А. Галий, О. І. Матковський, 1984), «Геохімія елементів головних підгруп періодичної системи Д. І. Менделєєва» (П. М. Білоніжка, О. І. Матковський, 1984); «Околорудные метасоматиты Закарпаття» (І. П. Щербань, Л. В. Копилова, Б. Г. Ремешило і др., 1989), «Природні кристали України» (В. Н. Квасниці, В. І. Павлишин, О. І. Матковський, 1990), «Мінерали України. Краткий справочник» (1990), п'ятитомне видання «Мінерали Українських Карпат» («Мінерали Українських Карпат») («Прості речовини, теллуриди і сульфиди» (1990); «Оксиди, гідроксиди, хлориди, йодиди, фториди» (1995); «Борати, арсенати, фосфати, молібдати, сульфати, карбонати, органічні мінерали і мінералоїди» (2003), «Силікати» (2011), «Процеси мінералоутворення» (2014)), «Прикладна мінералогія» (О. І. Матковський, Б. І. Пірогов, 2002); «Генезис мінералів» (В. Павлишин, О. Матковський, С. Довгий, 2003, 2007, 2021); «Словник-довідник ювелірного і колекційного каміння» (Р. Вовченко, О. Матковський, І. Бакуменко, Л. Бохорська, О. Полубічко, 2006), «Основи мінералогії України» (О. Матковський, В. Павлишин, Є. Сливко, 2009), «Євген Лазаренко – видатна постать ХХ століття» (О. Матковський, П. Білоніжка, В. Павлишин, 2012); «Здобутки мінералогії в Україні. До 100-річчя Геологічної служби України та Національної

академії наук України» (В. Павлишин, О. Матковський, С. Довгий, 2018), «Історія мінералогії в Україні. Від глибокої давнини до 90-х років ХХ ст. (В. Павлишин, О. Матковський, С. Довгий, 2019), «Термобарогеохімія в Україні» (О. Матковський, І. Намко, М. Павлунь, Є. Сливко, 2021), «Розвиток мінералогічних досліджень у Львівському національному університеті імені Івана Франка» (2021), «Історія мінералогії в Україні від 90-х років ХХ ст. донині» (В. Павлишин, О. Матковський, С. Довгий, 2022), «Вшанування пам'яті академіка Євгена Лазаренка» (О. Матковський, Є. Сливко, 2022), а також розділ «Mineralogical Regions of the Ukrainian Carpathians» у науково-довідковій книзі «Minerals of the Carpathians» (видавництво «GRANIT» у Чехії, 2002 р.).

Вагомість наукових здобутків професора Ореста Матковського оцінено присудженням Державної премії України в галузі науки і техніки, обранням академіком АН Вищої школи України, почесним членом Всесоюзного й Українського мінералогічних товариств, дійсним членом НТШ, відзначено державними і міжвідомчими нагородами, почесними грамотами, дипломами і подяками. За його участі і безпосереднього керівництва проведено численні наукові наради з питань геологічної науки й освіти та актуальних проблем мінералогії. Разом з учнями і колегами він гідно представляв українську науку на міжнародних, всесоюзних і загальнодержавних форумах. З його ініціативи започатковано 1997 р. періодичні наукові читання імені академіка Євгена Лазаренка, останні з яких – Дванадцяті – провів сам Орест Іллярович 14–15 грудня 2022 р. на геологічному факультеті ЛНУ імені Івана Франка. Матеріали майже всіх наукових форумів опубліковані за його редакцією, окремими виданнями або на сторінках «Мінералогічного збірника». Він головував у спеціалізованій ученій раді з захисту дисертацій, був офіційним опонентом дисертацій, головним редактором і членом редколегій наукових журналів і збірників.

Талановитий педагог, професор Орест Матковський усе життя віддав благородній справі підготовки геологічних кадрів, вихованню молодого покоління в дусі самовідданості геології, любові до прекрасного витвору природи – мінералу, натхненно передавав знання і досвід численним учням та послідовникам, які черпали наснагу з його високої ерудиції, змістовних лекцій і наукових творінь, коректного стилю та шляхетного спілкування, а навзаєм отримав любов і пошанівку. Із щирою вдячністю його згадують і працівники Інституту геології і геохімії горючих копалин (ІГГК) НАН України, яких він повсякчас підтримував та дисертації яких опонував.

Знаний науковець, педагог і керівник, здібний організатор навчального процесу і наукової роботи, гідний продовжувач справи учителя – академіка Євгена Лазаренка, професор Орест Матковський на посадах декана геологічного факультету і завідувача кафедри мінералогії майже чверть віку очолював підготовку спеціалістів для всіх галузей геологічної науки як у колишньому СРСР, так і в Україні. Як завідувач кафедри мінералогії, він вміло організовував уведення нових курсів і спецкурсів, укладання методичних рекомендацій та видання циклів лекцій і навчальних посібників, розвивав Львівську мінералогічну школу академіка Лазаренка, визнану в Україні й у світі, як декан геологічного факультету – сприяв розвитку і зростанню авторитету факультету, підбору висококваліфікованого професорсько-викладацького колективу, збереженню наукового потенціалу, створенню й обладнанню науково-дослідних лабораторій, покращенню рівня викладання, зокрема відкриттю філії від кафедр загальної геології і мінералогії в ІГГК НАН України, що ствердило важливість мінералогічних досліджень у науково-дослідних тематичних роботах нашого Інституту.

В усіх куточках держави і поза її межами в спогадах випускників геологічного факультету – учнів ученого і педагога, завжди простежується теплота, любов та вдячність за життєву науку і добрі справи. І хоча все життя він пропрацював у Львівському університеті, частинка його душі залишилася з колективом нашого Інституту, у якому більшість висококваліфікованих працівників є випускниками геологічного факультету, насамперед кафедри мінералогії.

Головною життєвою потребою й пристрастю для Ореста Ілляровича були наполеглива праця і спілкування з людьми. Він вдало поєднував вагомий науковий напруження, як от численні монографічні зведення, до прикладу, уже згадувана п'ятитомна монографічна праця «Мінерали Українських Карпат», у якій вагомий внесок і працівників ІГГК НАН України, та систематичні видання «Мінералогічного збірника», з роботою на городі і будівництвом дачних будинків, а зміна заняття була для нього активним відпочинком. Надихала його й народна пісня, яку залюбки розпочинав у товаристві, умів і любив співати й танцювати.

Вражали людяність і простота, доброзичливість і доступність, шляхетність і патріотизм Ореста Ілляровича. А мужність і сила волі допомогли йому вистояти перед випробуваннями, які ставило життя. Поважний вік не був для нього перешкодою. Він перебував у постійному русі, а в час відпочинку тягнувся до землі, вона надавала йому творчої наснаги й фізичних сил.

Із відходом у Засвіті Ореста Ілляровича Матковського пішла з життя ціла епоха вітчизняної геології і мінералогії. Завдяки енциклопедичним знанням, винятковій працездатності і педагогічному талантові, він був «мотором» геологічного факультету, кафедри мінералогії («генератором ідей» – за словами викладача Михайла Горіна), молодечому завзяттю якого по-доброму заздрили і молодші (навіть дуже!) викладачі й науковці, і до останніх днів життя активно працював на посаді професора-консультанта кафедри мінералогії. Плани і задуми залишилися незавершеними. Лише зараз усвідомлюється ця втрата і розуміння того, який висококваліфікований колектив сформував і залишив на кафедрі мінералогії завідувач, професор, член-кореспондент АН УРСР Євген Лазаренко після переїзду до Києва. Це – доценти Ангеліна Ясинська, Мартин Сливко, Збігнев Бартошинський, та Орест Матковський, як останній могікан із славної когорти викладачів.

Всебічність професора Ореста Матковського виявлялася в новизні й актуальності його ідей, глибині їхнього обґрунтування і розробки, широті поглядів і нестандартному підході до з'ясування проблем. Величезним є його науковий, організаційний та людський доробок і спадок: це і наукові та методичні праці фундаментального і прикладного спрямування в галузі мінералогії, геології і корисних копалин, і значущі наукові здобутки у вирішенні важливих проблем генетичної, регіональної, пошукової і прикладної мінералогії, типоморфізму і генезису мінералів, обґрунтуванні сучасного мінералогічного районування України. Життя, багатолітня творча праця упродовж майже трьох чвертей століття, відданість улюбленій справі, сумлінне ставлення до громадянського обов'язку ученого й педагога – яскравий приклад самовідданого служіння геологічній науці і державі, зміцненню їхнього авторитету, іміджу і майбуття, для наслідування прийдешнім поколінням.

Ореста Ілляровича Матковського поховано на Личаківському цвинтарі у Львові, поруч з дружиною – Ганною Олексіївною та синами – Юрієм й Андрієм. Тут, у заповідній тиші Середмістя спочиває у Бозі рідний професор, дорогий для нас, його учнів і колег, які захоплювалися глибиною знань та значущістю думок, великим, добрим і щирим серцем. Нехай же й надалі поруч з нами крокує ця видатна постать – Патріот, Громадянин, Учений, Педагог, Організатор науки й освіти... Світла людина, чудовий сім'янин, творча і непересічна особистість – таким він був і назавжди залишиться в пам'яті, душах і серцях рідних та близьких, друзів і колег, усіх, хто його знав, з ким працював і спілкувався, кого любив і поважав.

Вічна пам'ять Вам, дорогий Професоре!

*Ігор НАУМКО, Мирослав ПАВЛЮК,
Андрій ПОБЕРЕЖСЬКИЙ, Мирослава ЯКОВЕНКО,
редакційна колегія журналу «Геологія і геохімія горючих копалин»*